

ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ**Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)****Його цілительне слово**

Роману Гром'яку – 75

Буває і так, що навколишній світ видається зовсім чудесним. Або радше – маленьким. Звісно, не йдеться про його відстані. Веду мову про тобі подібних. За таких умов близька людина стає настільки рідною, що хочеться вигукнути: інших родзинок – прошу не додавати до життєвого поступу. Адже настільки покращується самопочуття, немовби довелося випити якийсь рідкісний і тонізуючий напій із Срібної землі – Закарпаття. Не прагну врікати – нехай множаться такі побратими! Водночас не слід чекати на те, щоб не діяти проти негативного впливу, що має місце доокола: всілякі пороблення, підозри, безсилля, чарування. Часто оповідають про красу прозорих озер; натомість менше – про несподівано прозорих людей. Поміж ними я завжди бачу, поза всяким сумнівом, Романа Гром'яка. Що ж, кожній людині випадає, кажучи словами з роману Ростислава Самбука, власний «марафон завдовжки в життя». Без сумніву, він примітний і для мого Друга з великої літери. Це – людина добре знана, яка нині жодних рекомендаційних визначень не потребує. Проте завжди кортить так замахнутись, аби бодай глибше добачити, як видається, невичерпні резерви цілющої енергії обранця, осягнути багатогранність його духовних устремлінь і наукової самоповаги.

Коли оцей марафон започаткувався? Може, під теплим повесняному нескрипучим дощем, спозаранку 21 березня 1937 року. Тоді жителі села Глушин, що біля місцини Бродів на Львівщині, пестили землю. Хто не знає, що руки хліборобів завжди мають загострене почуття, коли починати чи завершувати оранку. Бо ж відомо: справжній селянин носом не оре, а радше серцем журиється, як примножити обійстя. Теодор Гром'як (1910 – 1992) та Ольга Гром'як (1912 – 1995; з хати – Рогоцька), родина яких збагатилася на сина, належали до останніх: у годину хрещення прагнули омити первістка живою водою, так, на щасливе прийдешнє, аби міцно стояв на батьківській землі. Автор цих рядків спроможний засвідчити: Роман Гром'як – обранець з припаленою цариною

життя. Давно впало мені в око: до чого б не взялася його правиця, там – пожадливо одержима праця. А назагал – одні турботи. Одне слово, його життя, як обсіпане випробуваннями полотно, сказати б, з двома кольорами, приписаними до знаменитої пісні Дмитра Павличка. Поміж тими фарбованими знаками пробігав не раз і не два гострий біль, приземлений перехнябленою драмою, а нерідко – і студеною трагедією. Мимоволі пригадую зустрічі з Романом Гром'яком, що судилися мені 29 – 31 травня 1999 року у Білому Борі, Кошаліні та Слупську. Спільні поїздки, незабутні бесіди про ту кричущу кривду, що всуціль тяжіє над Україною, її історією, культурою, мовою. Все було ним докладно сформульоване, аргументоване, змістом наповнене. І останнє виразно творило якийсь дивовижно недодивлений сон, зітканий з мозаїки передусім його споминів, позначених терпким болем нероздвоєної душі. Ні, не йдеться про такий собі ностальгічний біль, що примітний для тих, хто перебуває – зі своєї волі чи чужої – на відстані від материнського ріднокраю. То був його контрапункт життєвого профілю – жити працею з цілющою правди. Звідси – тривимір, що супроводжує «битий шлях» змагань Романа Гром'яка: життя, праця, правда. В одній особі маємо талановитого вченого-літературознавця, пристрасного публіциста, активного критика, громадсько-освітнього діяча та педагога вищої школи. А ще – духовністю натхнені перегуки: доктор філологічних наук, професор, дійсний член Академії наук вищої школи України, член Національної спілки письменників України; надзвичайний професор Українського вільного університету у Мюнхені (Німеччина), професор-гість Ягеллонського університету у Кракові (Польща). Йому судилося, зокрема, представляти життєві інтереси українського народу у стінах парламенту держави, що охоплювала ще упродовж 1989 – 1991 рр. одну шосту світу, бути представником Президента України на Тернопільщині (1992 – 1995).

Про що це свідчить? Тільки про те, що Роман Гром'як живе трудовими порухами серця. Воно б'ється, щоб викристалізувати непідробність чину як у малому, так і у великому. Тому переконливо звучить його зізнання від 25 червня 2005 року: «Замолоду я вірив багатьом тезам, догмам і навіть намагався їх «обґрунтовувати».

Доробок вченого – помітний. З-під його пера науковий світ і широкий читацький загал отримав кілька сотень опублікованих праць. Адже тільки в одному виданні, а саме на сторінках «Літературознавчого словника-довідника» (К., 1997. – 752 с.) міститься його 250 статей теоретико-методологічного спрямування. Мені неважко, приміром, закрювати бесіду про книжку, що має промовисту назву «Орієнтації. Розмисли. Дискурси» (Тернопіль, 2007. – 368 с.), а відтак і часове окреслення у сполучі з конкретним десятиліттям – 1997 – 2007. Мені випало, власне, як одному з титульних рецензентів, благословляти до друку посібник «Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття)» (1999),³ а також – видані за редакцією Романа Гром'яка – монографії «Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс» (2004)⁴. «Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації» (2006)⁵ та ін. Виокремлюю ці факти не задля похвали, бо ж відомо: події мають місце незалежно від їхніх носіїв, як і носії – від подій. Веду мову про первинні начала, що лягають в основу д і а л о г у двох співрозмовників і демонструють – у нашому контексті – наполегливий пошук Романа Гром'яка утвердити власні прийоми на рівні спостереження, оцінки, висновку. Звідси – вагоме звучання його «орієнтацій», «розмислів», «дискурсів». Щоправда, вони творять один масив. Адже їхній автор зустрів злам XX століття у старовинному Кракові, де у стінах Ягеллонського університету прагнув підняти науковий престиж української словесності у найширшому розумінні цього слова, зміцнити координати українства в очах студентської молоді за межами України. Ні, мій співрозмовник ніколи не був «доробкевичем», себто заробітчанином у вузькому сенсі, коли спотворена міра набуває норми. Що ж, такі також бувають. За жодної погожої днини вони не зізнаються у причетності до Шевченкової Вітчизни, аби тільки не зафіксувати свій «колерит» у пов'язі з традиціями, звичаями, обрядністю рідного народу

³ Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття). – Тернопіль, 1999. – 224 с.

⁴ Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс / За редакцією Р. Гром'яка. – Тернопіль, 2004. – 368 с.

⁵ Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації / За редакцією Р. Гром'яка. – Тернопіль, 2006. – 288 с.

загалом. У країні перебування Роман Гром'як розгорнув поступ Богдана Лепкого, спрямував весь запал науковця й навчителя на плодотворну пересмність традицій. Він адекватно сприйняв краще з доробку польських вчених, конгеніально освоїв досвід, наполягаючи на ціннісному сприйнятті таких його якостей, як оперативне перекладання чужомовних творів; видання рідною мовою праць зарубіжних вчених; укладання тематичних антологій з різних літератур, у т. ч. антологічного типу збірників з проблематики теорії літератури та літературної критики тощо. З усього він звик формулювати фактологічний висновок (приміром, відсутність за попередніх епох мотиву вивчення іноземних мов), зробити реконструкцію минулого та наповнити її сучасним розумінням реалій. Звідси – об'єктивне переосмислення власного доробку як досягнутого, так і втраченого. Впадає в око виваженість аргументацій, з якими годі полемізувати. Ось, наприклад, ілюстративна думка автора: «І там, за кордоном, у мене повірили за те, що можу робити в Україні по-українськи...».

Після уважного прочитання усіх дослідницьких студій, що містяться у рецензованому виданні, постає зримо однозначна підстава для його високої оцінки. В її основу лягли ґрунтовні потвердження з вибраного, опублікованого вченим упродовж 1997 – 2007 років. Тут, передусім, місткі розвідки про Івана Франка, Тараса Шевченка, Василя Стефаника, Богдана Лепкого, Уласа Самчука, а також Адама Міцкевича. Вони творять своєрідний цикл, що покликаний розкрити масштабність слова названих письменників, власне, їхнє місце у літературному процесі, з одного боку; він вдало, логічно поєднується з низкою праць теоретичного характеру – з іншого. Однак для всіх властиве монографічне літературно-критичне осягання. Їхній визначальний акцент полягає у самодостатній вичерпності досліджуваної теми. Глибинну професійність вченого засвідчують такі праці монопроблемного звучання, як «Іван Франко і проблема формування національної свідомості у процесі українсько-польських стосунків», «Феноменологія естетики Івана Франка», «Естетика Тараса Шевченка», «Своєрідність конфлікту в художньому світі Тараса Шевченка», «Проблема національної асиміляції і творчість Богдана Лепкого», «Вплив творчості Василя Стефаника на розвиток української літературної критики», «Адам Міцкевич у сучасній

естетичній свідомості українців», «Ще раз про гетерогенність українського літературного процесу ХХ століття: проблеми опису та інтерпретації», «Ще раз про «народність літератури» як категорію і духовний феномен», «Текст літературно-художнього твору: епістемологічно-когнітивні роздуми», а також польськомовна стаття «Стан літературної критики в Українській Народній Республіці»⁶. Зрозуміло, що між цим доробком, який репрезентує літературознавчі й критичні устремління Романа Гром'яка за одне десятиліття і його попереднім доробком, проступає тільки умовний вододіл. Шукати таку межу, як на мій погляд, недоречно. Адже обриси його особистості завжди виразні, зокрема, у таких окремих виданнях, як «Громадянськість і професіоналізм» (1986), «Що доведено життям» (1988), «Вертеп...» (1992), «Естетика Шевченка» (2002)⁷. Це стосується насамперед книжки «Давне і сучасне» (1997), що містить вибрані літературознавчі статті, написані вченим упродовж 1966 – 1996 років⁸.

Примітний факт: 1814 року Й.-В. Гете написав статтю про творчість автора трагедії «Гамлет» під красномовною назвою «Шекспір, і йому немає кінця». Йдеться не про умовності художніх систем. Вони – характерні для літератур як для англійського чи німецького, так і українського народів. Отже, йдеться про силу мистецтва слова. На конкретних прикладах Роман Гром'як воліє видобути істину, а відтак – свідчення про суб'єктність українського письменства у контексті світової культури. Тому й не дивно, що його праці мають максимально узагальнюючий характер. Він настійно включає у загальне річище знань неухильну потребу організованої перекладацько-видавничої практики в Україні, що, наприклад, широко розгалужена в Росії, Польщі, Чехії та

⁶ Вперше опубліковано: Hromiak R. Stan krytyki literackiej w Ukrainiejskiej Republice Ludowej // Ukraina – Polska. Kultura. Wartości. Zmagania duchowe. Praca zbiorowa pod redakcją R. Drozda, R. Skieczkowskiego, M. Zymomri. – Koszalin, 1999. – S. 187–196.

⁷ Гром'як Р. Громадськість і професіоналізм (соціальна відповідальність критики). – К., 1986. – 204 с.; Гром'як Р. Що доведено життям. – К., 1988. – 257 с.; Гром'як Р. Вертеп. – Тернопіль, 1992. – 336 с.; Гром'як Р. Естетика Шевченка. – Тернопіль, 2002. – 52 с.

⁸ Гром'як Р. Давне і сучасне. – Тернопіль, 1997. – 272 с.

Німеччині. Її відсутність означає втрату повносуцього забезпечення українського національного читацького загалу духовними досягненнями інших народів.

Роман Гром'як розглядає, либонь, чи не кожне питання у кількох аспектах, власне, на відміну від багатьох своїх побратимів по критичному цеху. Він вихований на традиціях Івана Франка, спадщина якого системно приваблює дослідника. Для нього творець поеми «Мойсей» – це передовсім глибоко закорінене дерево, побіля якого невичерпна криниця – резерв національної енергетики українського народу, спроможного на створення матеріальних і духовних вартостей загальнолюдської значимості. Закономірно, що критик розгортає свій пошук у руслі рецептивної естетики як одного з найбільш цілісних напрямів у гуманітарній науці ХХ століття. З його численних праць проступає безумовний естетичний смак. І це також примушує його усебічно зазирати у глибину власної душі. Це – певна спонука, щоб спростувати старі ілюзії, усвідомивши й визнавши прорахунки. Що ж, таким є закон чесної творчості, заснований на складниках високої моралі. Їхня дія вчувається і на сторінках літературно-критичного нариса «Література золотого вересня» (1989), хоча за тих суспільних умов, звісно, лишень у панорамному відліку.

Голос Романа Гром'яка в українському критичному ансамблі має сольне призначення. Його не переплутати у критичному цеху, де трудилися його попередники й працюють сучасники, – згадати б у цьому контексті розмови бодай кілька імен. Серед них – О. Астаф'єв, Є. Баран, О. Білецький, Л. Грицик, Т. Гундорова, І. Денисюк, І. Дзюба, В. Дончик, М. Жулинський, Г. Клочек, Ю. Ковалів, В. Марко, М. Моклиця, Д. Наливайко, Л. Новиченко, С. Павличко, В. Панченко, А. Погрібний, Р. Радишевський, П. Рихло, Т. Салига, Л. Сенік, Г. Сивокінь, Л. Скупейко, М. Ткачук, Нонна Шляхова, Г. Штонь... Ні, не прагну цим переліком увиразнити так званий «авторейтинг», бо ж це – ділянка для соціологів. Він, можливо, і фіксує певний зріз, але не норму... Та Романові Гром'яку я б охоче віддав пальму першості серед тих, хто так невтомно підвищує поріг обізнаності як із національним, так і світовим літературним контекстом з проекцією на поетику художнього тексту загалом та рецептивну естетику – зокрема. Осмислюючи стан розробки тієї чи іншої теми з названої

вище проблематики, дослідник завжди докладно оцінює діяльність попередників і побратимів по перу (Ю. Шевельов, Ю. Бойко-Блохин, І. Кошелівець, М. Пархоменко, М. Бахтін, Г. Грабович, Р. Ингарден, М. Неврлий, М. Мушинка, А. Каспрук, Н. Над'ярних, О. Бондарєва, С. Барабаш, М. Ільницький, Л. Оляндер, А. Ткаченко, Є. Нахлік). Водночас він спирається на вивірену джерельну базу. Про це свідчать статті: «Українське літературознавство у контексті світової культури ХХ століття: тенденції розвитку, проблеми функціонування, дискурсалізація», «Літературознавча компаративістика та перекладознавство: дотичність, перетини, колізії», «Іманентно-літературні та загальнокультурні чинники розбудови літературознавчої компаративістики в Україні другої половини ХХ століття» та ін.

Названа монографія вирізняється чіткою, добре продуманою структурою, що зумовлена логікою викладу матеріалу та науковими завданнями. Вони нерідко по-новому сформульовані дослідником, органічно «працюючи» на з'ясування концептів усього дослідження. Чимало висновків, оцінок, спостережень ученого перегукуються з поглядами Б. Лепкого, Д. Чижевського, І. Качуровського, Д. Дюришина, Г. Гадамера, Ю. Борева, з розробками сучасних науковців – М. Павлишина, Л. Голомб, М. Гнатюка, А. Нямцу, О. Куцої, Я. Голобородька, М. Наєнка, Я. Поліщука, І. Лімборського, В. Корнійчука, Б. Тихолоза.

Вбачаю закономірність у тому, що кожна робота Романа Гром'яка – це вагомий внесок у розробку проблем естетичного сприйняття тексту, його інтерпретації, а також взаємодії художніх систем з проекцією на компаративістику й перекладознавство. До особливо ґрунтовних видань долучаю такі книжкові позиції, як «Естетика і критика: Філософсько-естетичні проблеми художньої критики» (К., 1975); «Громадянськість і професіоналізм: Соціальна відповідальність критики» (К., 1986); «Культура, політика, інтелігенція: Публіцистика» (Тернопіль, 1996); «Давне і сучасне: Вибрані статті з літературознавства» (Тернопіль, 1997); «Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ століття)». (Тернопіль, 1999); «Літературознавчий словник-довідник» (К., 2006; редактори Ю. Ковалів, В. Теремко); «Культура. Політика. Інтелігенція. Публіцистика літературознавця» (Тернопіль, 2009). У цьому зв'язку доречним

видається слухна думка Григорія Сивоконя: «Ще одна риса творчості Романа Гром'яка варта... доброї заздрості – школа філософських знань, школа естетики, що допомагає йому бути глибоким, доказовим у судженнях і про літературу, і про літературознавство, і про критику». Окрім цієї риси, додаю таку, що має гострі профілі оптимізму. Вона – виквіт його життя, уособлення безмірної сили духу. Особливо тоді, коли незряча кривда наvertsалася до його хати несправедливими тривогами, нечувано сліпими ударами... Ось вигук, що вирвався з його грудей 21 березня 1997 року: «На свіжу могилу Юрася кладу в скорботі жмуток листків: може, не стліють...».

Однак звитяжним є дух міцного чоловіка у найскрутніших моментах життя. Власне, у цьому автор цих рядків мав можливість переконатися, коли доля покликала Романа Гром'яка на чужину, кажучи Франковими словами, «в найми до сусідів». В один з вечорів, що мав місце у Варшаві й припав на 14 листопада 1998 року, ліг його автограф на титульну сторінку книжки «Давне і сучасне»: «Дорогому Миколі Зимомрі – з любов'ю. На згадку про зустрічі в Україні і Польщі. 14.XI.98». Аналогічні самонастанови містять щось від хронографа – безсторонність події, мовляв, на волі мій вороний, на волі... Проте, на жаль, не кожному судиться коня осідлати. Може, про це думалося йому, коли далекого 1956 року писав першу рецензію на повість Михайла Яцківа «В лабетах».

Відтоді минуло чимало літ. І будьмо певні: невдовзі читач триматиме нову книжку Романа Гром'яка. Я переконаний: вона матиме резонанс. Адже досвід охоплює все те, що спроможний виповісти автор «Естетики і критики» (1975), однієї з чільних праць вченого. А грані й глибини його обдарувань омиває жива вода, що, гадаю, додасть Ювілярові снаги для наступних сходжень на вершини – передусім життєві. В уяві постане квітка «зозулинні черевички», будова якої нагадує зірку пурпурово-коричневого кольору. Вона побутує в Закарпатті. Це, власне, трав'янистий багаторічник із дуже товстим кореневищем. Учений оглядає рослину, неначе прагне збагнути її красу. Її чотири віночкоподібні листочки мають чомусь одну оцвітину – своєрідну яскраво-жовту губу. Одне слово, Роман Гром'як вміє дивувати й радувати близьких і далеких його цілительним словом. Хай так триває ще багато-багато літ...